

JEAN JACQUES ROUSSEAU

Introducció

Al 1749, el diari “Mercure de France” publica l’anunci d’un concurs proposat per l’Acadèmia de Dijon sobre “si el gènere humà progressa constantment cap a millor”. Rousseau decideix presentar-se al concurs de l’Acadèmia.

En aquell precís moment intueix l’essencial del seu sistema: «les contradiccions del sistema social». ROUSSEAU sempre defensarà unes poques intuïcions que es troben ja als seus dos primers llibres: el DISCURS SOBRE LES CIÈNCIES I LES ARTS (1749-1750) i EL DISCURS SOBRE L’ORIGEN DE LA DESIGUALTAT (1755):

- L’home és bondadós per naturalesa: «Res mal fet no va sortir de les mans de l’Autor de les coses»
- És el sistema social –i específicament, l’existència del dret de propietat– el que ens torna dolents i inhumans.
- L’educació «negativa», basada en no tòrcer les inclinacions naturals dels infants és la més adient.
- Cal una reformulació del sistema social per tal de fer compatible la igualtat natural i el progrés tecnològic (convertit en degradació moral).

En essència tota la seva filosofia està continguda en aquestes tesis. ROUSSEAU serà sempre el filòsof dels pobres, dels trepitjats i humiliats en la Revolució Industrial, tot i que, tècnicament, la seva filosofia sigui poc més que la versió laica del mite del Paradís perdut i el pecat original.

La qüestió de la felicitat

Una convicció essencial en la filosofia de Rousseau és que felicitat i vida social són mútuament contradictòries. Les grans ciutats i les capitals són un cau de dissorts, on triomfen el vici i l’opressió de l’home per l’home. L’home només pot ser feliç en contacte amb la natura. I encara més estrictament: només pot ser feliç quan està sol. Aquesta misantropia obre el camp a la concepció romàntica de la natura.

La natura: projecció o projecte?

És costum resumir la filosofia rousseauiana per interacció de tres conceptes bàsics: «**Estat de Natura**», «**Estat Social**» i «**Contracte**». El concepte de «Natura» és més teòric, o simbòlic, que empíric. Com a hipòtesi, reposa en una concepció sobre l’esdevenir del món, sobre la història i sobre l’home. En aquest sentit no importa que la idea de natura només ens sigui comprensible (paradoxa aparent) per la cultura. El que realment ha descobert ROUSSEAU –i el que de debò li importa –no és la natura sinó la **història com a lloc de la jerarquia i de la desigualtat abassegadora**. La història li sembla unànimement condemnable i es permet de somniar, rigorosament, un món en què la sociabilitat i el progrés no haguessin succeït més. **La natura bàsicament li serveix per**

contrastar la distància que hi ha entre el que ens mereixeríem (l'harmonia) i el que ens toca suportar en la realitat. L'evidència que la història és desigual i opressiva mena a desitjar –a somniar, fins i tot– en un espai i un temps on l'home fos quelcom diferent al subjecte “civilitzat” (però incivil) que coneixem. D'aquí la necessitat –més lògica que no pas històricament constatable– de l'Estat de Natura.

L'estat de Natura

La noció d'Estat de Natura, segons diu ell mateix al DISCURS SOBRE L'ORIGEN DE LA DESIGUALTAT: «potser no existeix ni ha existit mai», però és una hipòtesi útil per a «esclarir que hi ha d'originari i d'artificial en la natura actual de l'home».

L'Estat de Natura dona testimoni –abans que res– d'una degradació. És **aquella mena de món que hem perdut i que mai no recuperarem.** L'home és, però, un ésser destinat a «trencar la natura eterna»; està construït, per així dir-ho, de tal manera que necessàriament ha de trencar l'equilibri biològic per endinsar-se en l'àmbit de la cultura.

En l'Estat de Natura l'home primitiu experimenta tres sentiments que defineixen allò que de més noble hi ha en nosaltres:

- La llibertat: perquè en la natura l'home no coneix cap altre límit que el que ell mateix posa a les seves inclinacions. La llibertat dels boscos, però, no és una llibertat política que es pugui negociar o delegar, sinó una condició vital
- La pietat natural: perquè l'home es descobreix com un ésser sensible i solidari.
- La facultat de perfeccionament perquè la necessitat de sobreviure el fa cercar la pròpia millora.

Però és aquest darrer element el que provocarà que l'home, ésser inestable al cap i a la fi, acabi per abandonar l'Estat de Natura, on hi ha llibertat però no progrés. Una sèrie de fets naturals (entre els quals esmenta la hipòtesi del desplaçament de l'eix de la terra) fan que l'Estat de Natura desaparegui i que els humans s'associïn i apareguin l'agricultura i la metal·lúrgia. I d'aquí la decadència de l'home en l'Estat Social.

L'Estat Social

Quan la humanitat cau en l'Estat Social apareixen la desigualtat, la guerra, la violència i l'esclavatge. L'acusació primordial que fa a l'Estat Social és que, per impostura, s'ha destruït la innocència originària i premoral de la Natura.

Al DISCURS SOBRE L'ORIGEN DE LA DESIGUALTAT **situa en la propietat privada la decadència de la dignitat i de la llibertat**, alhora que dona una de les primeres formulacions del que més endavant serà el Socialisme:

«Guardeu-vosd'aquest impostor [el primer que gosà dir: “això és meu”]; esteu perduts si oblideu que els fruits són de tots i que la terra no és de

ningú».

El problema de Rousseau serà, estrictament, el de **com fer compatibles la llibertat (natural) i el progrés (social)**, atenent a la necessitat de reconeixement que l'home no troba en la societat despòtica i que –en canvi– hauria conegut als boscos.

En definitiva, la Natura per a ROUSSEAU és una projecció del seu ideal d'harmonia i és un projecte de vida. La natura és també el model de socialització dels infants i al seu text pedagògic EMILI es proposa descobrir a partir del model de la natura totes les lleis morals i socials.

La voluntat general: l'home i el ciutadà

ROUSSEAU va escriure al DISCURS SOBRE LES CIÈNCIES I LES ARTS que: «les lletres i les arts són les garlandes que dissimulen les cadenes». **Al fons de tota societat política civilitzada hi ha, doncs, el fet de l'opressió i de la submissió dels més febles al poder opressiu.** Per a ROUSSEAU és un fet inqüestionable que allí on hi ha societat humana i poder del diner, hi ha degradació física i moral i opressió de l'home per l'home.

El problema de la política (la qüestió del poder) li interessa en la mesura que la llibertat política és el necessari complement de la sensibilitat moral, que és el que ens fa humans. Lector de Hobbes i Locke –i bon coneixedor de la història de la República romana– els seus ideals polítics van segurament a contrapèl del seu temps, però inicien el camí que porta a la Revolució francesa (en la versió de Robespierre) i al socialisme més dogmàtic del XIX.

El que es pretén en l'obra política de ROUSSEAU és trobar una fórmula que faci compatible la llibertat originària (pròpia de l'Estat Natural) i el progrés (propi de l'Estat Social). **A la natura hi ha llibertat sense progrés; en la cultura hi ha progrés sense llibertat. La qüestió és com trobar una manera de fer la síntesi d'ambdós moments.**

La seva proposta és el **CONTRACTE SOCIAL** (antecedent del concepte modern de "Constitució"). En el Contracte, l'home pacta d'igual a igual amb tots els altres humans per tal de constituir una societat. **No renuncia a la seva llibertat** –que és inalienable i forma part del seu ésser– **però dóna la seva llibertat a la societat i rep, a canvi, la llibertat de tots els altres membres de la societat.** El Contracte implica una profunda transformació del subjecte, una socialització integral, en què **el "Jo" de cadascú es fon en el "Jo" col·lectiu.**

La base del Contracte és que cadascú, en l'acte de constituir una societat, entrega la seva llibertat natural (la seva força) i rep, a canvi, la força de la llei i el dret, expressió de la voluntat general. Pel Contracte l'home accedeix a la llibertat civil i, en conseqüència, esdevé **ciutadà**. La llibertat civil s'oposa a la llibertat natural com l'universal s'oposa al particular.

Hi ha autèntica sociabilitat perquè hi ha Contracte i **només podem ser lliures en condició de membres d'una societat basada en el pacte mutu. És el fet que jo sigui responsable de la llibertat dels altres (com els altres ho són de la meua) el que atorga legitimitat a una col·lectivitat política.** Una societat despòtica, per exemple, seria il·legítima en la mesura que no hi ha aquest (mutu) respecte per la llibertat de tot o que, en altres paraules, no hi ha ciutadania.

La **voluntat general** és «general» per dos motius:

- En primer lloc perquè **emana de tots els ciutadans**; de manera que, fins i tot quan hi ha majories i minories en una societat; hi ha un **acord estrictament unànim (consens absolut de tothom) a acceptar les regles del joc democràtic i les seves conseqüències**.
- En segon lloc perquè **és necessari que cada ciutadà, en votar, no pensi en els seus interessos particulars, sinó en l'interès general**, més enllà de la pròpia classe social o de la seva ètnia.

La **voluntat general** és, doncs, l'**expressió lliure alhora de l'individu i de la societat a la qual ell pertany, indestructiblement unides**.

Aquesta regla té importants conseqüències: en primer lloc socialitza els humans, fent-los membres comuns i iguals en drets de la comunitat política. Però, a més, en la mesura que la voluntat neix del consens evita el perill de totalitarisme perquè cap Líder Màxim o Cap Providencial no pot pretendre passar per sobre del poble que s'expressa i encarna ell tot sol la voluntat general.

Rousseau i la Revolució Francesa

ROUSSEAU és, òbviament, el filòsof per excel·lència de la Revolució Francesa i per extensió d'una branca molt concreta del radicalisme polític. Centrant-nos en la Revolució Francesa, seria molt senzill fer una llista d'elements que de les planes del CONTRACTE SOCIAL passen a la Constitució republicana:

- La idea que **llibertat i igualtat han d'anar juntes** (que no existeix en el liberalisme anglès).
- L'**omnipotència de la Llei com a expressió de la voluntat general**.
- La **supremacia de l'interès col·lectiu**, identificat (¿abusivament?) com a interès de l'Estat, per sobre dels interessos individuals.
- L'**educació de les virtuts cíviques** i especialment de l'«amor a la Pàtria».
- El culte a l'«Ésser Suprem», que prové de la PROFESSIÓ DE FE DEL VICARI SABOIÀ.
- El **reconeixement del dret imprescriptible de resistència a l'opressió**.

Fuente:

<http://www.alcoberro.info/pdf/ROUSSEAU.pdf>